

РОЗДІЛ 6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА КУЛЬТУРА ТА ДУХОВНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУЧАСНІ ЧИННИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

INTELLECTUAL CULTURE AND SPIRITUAL INTELLECT AS MODERN FACTORS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

УДК 005.94.331.108 + 378.14.339

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.45-23>

Захарчин Г.М.

д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту
персоналу та адміністрування
Національний університет
«Львівська політехніка»

Zakharchyn Galina

Lviv Polytechnic National University

У статті обґрунтовано доцільність розгляду синтезу інтелектуальної культури й духовного інтелекту в контексті інноваційного розвитку суспільства та економічних процесів. Зазначено, що універсальний закон розвитку та принцип свободи складають концептуальну засаду розгляду інтелектуальної культури та духовного інтелекту як сучасних чинників інноваційного розвитку. Підкреслено важливість методологічного й технологічного зрізу досліджуваної проблематики. Висвітлено основні характеристики духовного інтелекту й інтелектуальної культури, окреслено їхні спільні риси. Відображено трансформацію сутнісних ознак духовного інтелекту в категорії менеджменту та економіки. Охарактеризовано роль цінностей у структурі інтелектуальної культури. Запропоновано формулу синтезу інтелектуальної культури й духовного інтелекту. Наголошено на особливій ролі інтелектуальної культури й духовного інтелекту як ефективних тонко планових інструментів в управлінні інноваційними процесами.

Ключові слова: інтелектуальна культура, духовний інтелект, інноваційний розвиток, цінності, інтелектуальний капітал, духовний коучинг.

В статье обоснована целесообразность рассмотрения синтеза интеллектуальной

культуры и духовного интеллекта в контексте инновационного развития общества и экономических процессов. Указано, что универсальный закон развития и принцип свободы составляют концептуальную основу рассмотрения интеллектуальной культуры и духовного интеллекта как современных факторов инновационного развития. Подчеркнута важность методологического и технологического среза исследуемой проблематики. Освещены основные характеристики духовного интеллекта и интеллектуальной культуры, очерчены их общие черты. Отображена трансформация существенных признаков духовного интеллекта в категории менеджмента и экономики. Охарактеризована роль ценностей в структуре интеллектуальной культуры. Предложена формула синтеза интеллектуальной культуры и духовного интеллекта. Сделан акцент на особенной роли интеллектуальной культуры и духовного интеллекта как эффективных тонко плановых инструментов в управлении инновационными процессами.

Ключевые слова: интеллектуальная культура, духовный интеллект, инновационное развитие, ценности, интеллектуальный капитал, духовный коучинг.

The article substantiates the expediency of considering the synthesis of intellectual culture and spiritual intelligence in the context of innovative development of society and economic processes. It is stated that the universal law of development and the principle of freedom constitute the conceptual basis for considering intellectual culture and spiritual intelligence as modern factors of innovative development. It is emphasized that the expediency of consideration of these factors is justified by the fact that innovation processes in the economic sphere take place in the socio-cultural space, which influences innovative thinking, shapes the intellectual culture of the subjects of innovation activity and makes them responsible for the consequences of innovative processes. The importance of methodological and technological aspects of the investigated problems is revealed. It is emphasized that the systematic consideration of innovation through the prism of the synthesis of intellectual culture and spiritual intelligence is a fundamental methodological basis for the formation of strategically important competitive advantages in the globalized world on a qualitatively different outlook. The main characteristics of spiritual intelligence and intellectual culture are outlined, their common features are outlined. It is emphasized that all aspects of spiritual intelligence (mental, moral, cognitive) reveal the intrinsic properties of a person, and, integrating with intellectual culture, stimulate the objective comparison of the price and real value of the results of innovative activity. Thus, the cost (economic) and social (moral) aspects of innovation are combined. The author defines the intellectual culture based on the values and attitudes of all subjects of the innovation process. The transformation of essential features of spiritual intelligence into the category of management and economy is reflected. It is stated that the modern technique of using spiritual intelligence to stimulate innovative development is spiritual coaching, with the help of which you can make successful management decisions in the conditions of uncertainty that accompanies innovation processes, and to form effective mechanisms for adaptation to innovations. The role of values in the structure of intellectual culture is characterized; its main tasks in the field of intellectual and innovative activity are highlighted. The formula of synthesis of intellectual culture and spiritual intelligence is offered. Emphasis is placed on the particular role of intellectual culture and spiritual intelligence as effective finely planned tools in managing innovation processes.

Key words: intellectual culture, spiritual intellect, innovative development, values intellectual capital, spiritual coaching.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток є об'єктивно вимогою часу, зумовлений необхідністю не тільки зберігати суб'єктами господарювання своїх конкурентних позицій на ринку, але й відповідати універсальному закону розвитку, якому підвладне все буття суспільства й відповідно до якого змінюються соціально-еко-

номічні формації, відбувається еволюційний прогрес, народжується нова якість форми та змісту трансформаційних процесів в економіці. Сьогодні появу нової якості інноваційного розвитку диктують знання та інтелектуальний капітал, а інтелектуальна культура є тим просторовим середовищем, у якому розвиток набуває особливого сенсу.

В інтелектуальній культурі поєднуються раціональне начало, знання, інтелект, та моральні цінності й норми добродетності, які є основою духовного інтелекту й закладають підвалини етичних відносин у процесах інноваційного розвитку. Отже, виникає потреба використання інтелектуальної культури та духовного інтелекту як тонко планових інструментів в активізації інноваційної діяльності. Однак ця потреба поки що не доведена до рівня практичного втілення, крім того, потребує глибокого теоретичного дослідження й узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковому середовищі спостерігаємо прагнення дослідників глибше пізнавати процеси реального світу через призму дослідження матеріальних і духовних аспектів, які пронизують усі сфери нашої життєдіяльності. Отже, з'являється багато публікацій, в яких господарські й економічні процеси та явища аналізуються в контексті соціогуманістичної парадигми, наближеної до пізнання духовного начала людини, яка творить реальність, змінює дійсність, продукує нові знання, тобто є основним суб'єктом усіх відносин, зокрема, в економічній сфері. Власне, через призму соціально-філософського пізнання висвітлюються проблеми концептуалізації духовності як цілісного феномена в публікаціях [1; 9] та розглядається духовний інтелект в контексті формування лідерських якостей як обов'язкової компоненти разом із традиційним рівнем інтелекту (IQ), емоційним інтелектом (EQ), життєвою енергією (VQ) [3; 8, с. 67]. Дещо ширший погляд на духовний інтелект подається в публікаціях, де ця категорія розглядається як духовний потенціал. Зокрема, таке розуміння зустрічаємо у К. Липовської, яка стверджує, що «інтелектуальний потенціал суспільства – це частина його духовного потенціалу» [5, с. 27]. Інтелектуалізація сучасного суспільства актуалізувала цю проблематику, розширивши просторове поле досліджень, у якому значна роль відводиться інтелекту, інтелектуальному потенціалу [6; 8] та інтелектуальній культурі [2; 4]. Динаміка сучасних процесів об'єктивно спонукає до розширення діапазону досліджень інноваційного розвитку та чинників, які його обумовлюють. Однак, попри значні напрацювання науковців у царині духовного інтелекту та інтелектуальної культури, відсутні публікації, в яких інноваційний розвиток розглядається через призму єдності інтелектуальної культури й духовного інтелекту, які забезпечують цілісність та гуманістичне спрямування інноваційного розвитку. Отже, потребують поглибленого дослідження й подальшого розвитку концептуальна й методологічна основа та понятійно-категоріальний апарат окресленої у статті проблематики.

Постановка завдання. Мета статті полягає в обґрунтуванні доцільності розгляду синтезу інтелектуальної культури й духовного інтелекту в кон-

тексті інноваційного розвитку суспільства та економічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Інноваційний поступ суспільства та реальне економічне зростання на гуманістичних засадах уможливаються завдяки розвитку інтелектуальної культури й духовної зрілості людини, яка проявляється через її духовний інтелект. В інтелектуальній культурі імперативом стає постійний розвиток, самовдосконалення, гармонізація відносин усіх учасників інтелектуального творення. Вищою мірою самовдосконалення й саморозвитку є духовний інтелект, який виростає з персонального інтелекту, що відображає якість пізнання світобудови й місця та ролі людини в суспільстві, трансформується в соціальний інтелект, в якому межі пізнання значно розширюються, а також виходить на рівень високої свідомості, даючи змогу досягнути цілісну реальність, де переплітаються духовні й матеріальні процеси. Отже, в контексті універсального закону розвитку розглядаємо інноваційний розвиток, інтелектуальну культуру, якій також притаманний розвиток, і духовний інтелект, що відображає усвідомлене прагнення до розвитку, активну внутрішню мотивацію вдосконалення й широке поле сприйняття реальності. Іншими словами, підставами для розгляду інтелектуальної культури та духовного інтелекту як сучасних чинників інноваційного розвитку є категорія розвитку, що впливає з універсального закону розвитку, й принцип свободи, закладений в основу творчості та пошуку нового. Доцільність розгляду зазначених чинників обґрунтовується тим, що інноваційні процеси в економічній сфері відбуваються в соціокультурному просторі, що впливає на інноваційне мислення, формує інтелектуальну культуру та спонукає до відповідальності за наслідки інноваційних процесів.

Інтелектуальну культуру розуміємо як систему відносин, які виникають між учасниками інтелектуальної, інноваційної та інформаційної діяльності на основі культури мислення, культури дії, культури спільної праці, спрямованої на примноження знань, інтелектуальне збагачення й розвиток інтелектуального капіталу [4, с. 131]. Відносини між людьми формуються на основі цінностей. Базовими цінностями інтелектуальної культури є знання, інтелектуальна свобода, саморозвиток, творчість, інформаційна відкритість, довіра, співпраця, відповідальність, толерантність. Саме ці цінності також притаманні духовному інтелекту, у складі якого виділяють моральний інтелект, спрямований на морально-етичну відповідальність, добро й добродетельну поведінку. Отже, духовний інтелект є духовним стержнем для відносин, які повинні будуватися на моральних цінностях і нормах, водночас він є духовною основою для інтелектуальної культури. Цінністю стає не сам є інтелектуальний продукт, який є наслідком інноваційної діяльності,

а його корисність для суспільства, тобто суспільне благо. Інтелектуальна культура, як і духовний інтелект, нерозривно пов'язана з морально-етичною ціннісною орієнтацією людини, яка проявляється як у професійному середовищі, так і в системі суспільних відносин. Інтелектуальна культура в сучасних, динамічно-насичених умовах, стимулює появу нової якості мислення, яка породжує нову форму інтелектуальної діяльності, спрямованої як на примноження інтелектуального капіталу суспільства, так і на духовний розвиток особистості. Інтелектуальна культура здатна гармонізувати відносини всіх суб'єктів інтелектуальної діяльності, поєднати корпоративний інтерес із суспільним благом, інтелектуально й духовно збагатити світ, оскільки її основними завданнями є розвиток духовності, професіоналізму, світоглядної та фахової ерудиції, підвищення рівня доброчесності у сфері інтелектуально-інноваційної діяльності.

Духовний інтелект (SQ) як категорію й поняття запровадив у науковий вжиток Х. Гарден, який в своїх працях стверджував, що теорія множинного інтелекту виходить із трактування поняття духовності як форми інтелекту, що засноване на серії взаємопов'язаних, але відмінних когнітивних процесів і здібностей, які приводять людину до розуміння її оточення й кращого життя [3]. Науковці погоджуються з тим, що духовність є центральним елементом інтелекту, тому що пророкує функціонування та адаптацію й пропонує можливості, що дають змогу людям вирішувати проблеми й досягати цілей [7, с. 68]. Відповідно, духовний інтелект є «життєдайним елементом, який активно проявляється в сферах ділового світу» [7, с. 68]. Життєдайна сила духовного інтелекту полягає в свободі творчості як джерела інноваційного розвитку й мотивації інноваційної активності без жодного примусу чи опору. Як зауважують дослідники, «справжній (реальний) інтелект завжди діяльний, він не спить, а тому вміння особистості скерувати його у творче та корисне для людства русло чи сферу своїх інтересів засвідчуватиме наявність динаміки інтелектуального потенціалу» [8, с. 15].

Важливими характеристиками духовного інтелекту є доброчесна поведінка, активне використання духовних ресурсів, висока якість життя,

високий рівень самосвідомості, цілісне сприйняття процесів і явищ, вміння бачити й розуміти зв'язок між причиною та наслідком у різних ситуаціях. Ці характеристики співпадають із сутнісним наповненням культури мислення, культури дії та спільної праці як складових інтелектуальної культури. Єдність інтелектуальної культури й духовного інтелекту не тільки роблять саме життя осмисленим, але й наповнюють економічні процеси іншим сенсом, в якому присутній духовний вимір. Отже, раціональне й матеріальне поступається місцем духовному, формується інше світобачення, а в ланцюжку інноваційного процесу основним суб'єктом стає відповідальна творча особистість із високим рівнем свободи розвитку, моралі й етики поведінки, здатна змінювати світ і спрямовувати інноваційний розвиток в русло соціально-духовного збагачення.

Формами прояву духовного інтелекту в економіці та менеджменті є осмислений розвиток, саморозвиток, активне пізнання, цінності, екологічність, цілісність, самоусвідомлення, свобода творчості, синтетичне мислення. Перелічені та інші сутнісні ознаки духовного інтелекту проявляються в менеджменті та економіці через відповідні категорії, які мають безпосереднє відношення до інноваційних процесів. У табл. 1 представлено сутнісні ознаки духовного інтелекту та їх трансформацію в категорії менеджменту та економіки.

Осмислений розвиток не вимагає стимулювання до вдосконалення професійних та інших якостей людини, а є природним внутрішнім мотивом, який заохочує до активного пізнання й творення. Відповідно, ця внутрішня спонука в професійному середовищі переростає у креативність, прагнення до творчості. Отже, з'являються інноваційні ідеї, які комерціалізуються в інноваційні продукти. Оскільки в основу духовного інтелекту закладено принцип свободи творчості, то джерело інноваційних ідей не вичерпується, а вмиле управління талантами на рівні підприємства забезпечуватиме високу ефективність інноваційної діяльності. З огляду на перспективу розвитку синтетичне мислення як ознака духовного інтелекту сприятиме стратегічному моделюванню економічних процесів та системності в прийнятті доленосних управлінських рішень.

Таблиця 1

Трансформація сутнісних ознак духовного інтелекту в категорії менеджменту та економіки

Сутнісні ознаки духовного інтелекту	Трансформація в категорії менеджменту та економіки
Осмислений розвиток, саморозвиток	Інноваційний розвиток, управління талантами, розвиток персоналу
Активне пізнання	Мотивація
Цінності	Управління поведінкою, поведінкова економіка, корпоративна культура
Екологічність	Соціальна ефективність, екологічна безпека, екологічна культура
Свобода творчості	Управління талантами, інноваційний розвиток
Цілісність, самоусвідомлення	Партнерство й співпраця, духовне лідерство
Синтетичне мислення	Стратегічне моделювання й розвиток, системність у прийнятті управлінських рішень

Модерною технікою використання духовного інтелекту для активізації інноваційного розвитку є духовний коучинг, за допомогою якого можна приймати успішні управлінські рішення в умовах невизначеності, яка супроводжує інноваційні процеси. Закладена в основі духовного інтелекту здатність цілісно розуміти всі прояви зовнішнього й внутрішнього світу та адекватно реагувати на виклики, зберігаючи свій творчий потенціал, уможлиблює появу нових адаптаційних механізмів у системі духовного коучингу.

Завдяки синтезу інтелектуальної культури й духовного інтелекту формується нова формула мислення, одним із принципів якої є самоусвідомлення. Самоусвідомлення – це здатність зв'язувати причини й наслідки в одне ціле, поєднання розуміння зі знанням, вміння не виділяти свою окремішність, а бачити себе в команді, ставати духовним лідером та водночас командним гравцем. Духовний інтелект якнайкраще спонукає до ефективної командної співпраці, без якої не обійтися в інноваційних процесах: від моменту зародження ідеї, її технологічного опрацювання до успішної комерціалізації. Поєднуючи інтелектуальну культуру й духовний інтелект, можемо досягнути інформаційно-духовної мобільності, що в умовах глобалізованого простору розширює масштабність та горизонти інноваційної діяльності.

Формулою синтезу інтелектуальної культури й духовного інтелекту є така: «знання – воля – благо». Знання задає тон позитивного мислення, воля спонукає до активної дії з використанням духовних ресурсів, благо відображає корисний результат для суспільства, що якісно покращує життя в усіх формах.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, доцільність розгляду інтелектуальної культури й духовного інтелекту в контексті інноваційного розвитку суспільства та економіки обґрунтовується концептуально, методологічно й технологічно. Концептуальний зріз відображає те, що інтелектуальна культура й духовний інтелект трансформують ідею розвитку відповідно до універсального закону розвитку, формують нову філософію інноваційних цінностей як сучасної логіки ведення інноваційної діяльності. Системний розгляд інноваційності через призму синтезу інтелектуальної культури та духовного інтелекту є засадничою методологічною основою для формування стратегічно важливих конкурентних переваг у глобалізованому світі на якісно іншій світоглядній основі. Технологічний аспект відображає те, що інтелектуальна культура й духовний інтелект сьогодні стають ефективними тонко плановими інструментами управління інноваційними процесами. З огляду на це подальші дослідження доцільно спрямовувати на розвиток цього тонко планового інструментарію й доведення його до реального використання в практичній

сфері та оцінювання його ефективності. У теоретичному сенсі доцільно поглиблювати дослідження духовного інтелекту та інтелектуальної культури як інтегральних категорій, які повинні повноцінно використовуватися в економічній сфері. Поєднання теоретичних і практичних подальших досліджень має дати поштовх новій інтелектуально-духовній концепції інноваційного розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Головіна О. Аналіз наукових підходів дослідження духовного інтелекту особистості *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3. С. 27-32.
2. Драган О. Інтелектуальна культура як складова інноваційної культури для інноваційного розвитку організації. *Економіка ринкових відносин*. 2013. № 11. С. 251-258.
3. Gardner H. Reflections in multiple intelligences: myths and messages. *Phi Delta Kappan*, 1995. P. 204-207.
4. Захарчин Г., Косміна Ю. Інтелектуальна культура в системі управління знаннями. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27. Ч. 1. С. 129-133.
5. Липовська К. Інтелектуальний потенціал у контексті управління суспільним розвитком: поняття та сутність. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 4 (35). С. 21-27.
6. Поперечнюк В. Інтелектуалізація сучасного суспільства: проблеми та перспективи. *Інформація і право*. 2013. № 3 (9). С. 83-88.
7. Романовський О., Квасник О., Шаповалова В. та ін. Обов'язкові складові особистості харизматичного лідера як запорука його успіху. *Лідер. Еліта. Суспільство*. 2017. № 1. С. 60-73.
8. Ситник Й. Інтелектуалізація систем менеджменту підприємств: концепція, системний моніторинг та моделювання : монографія. Львів : видавництво Львівської політехніки, 2017. 380 с.
9. Целякова О. Духовність як цілісний феномен: проблеми концептуалізації в контексті соціально-філософського пізнання. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2008. Вип. 33. С. 65-73.

REFERENCES:

1. Holovina O. (2015) Analiz naukovykh pidkhodiv doslidzhennia dukhovnoho intelektu osobystosti [Analysis of scientific approaches to the study of spiritual intelligence of the individual]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, vol. 5, pp. 159-177.
2. Drahan O. (2013) Intelektualna kultura yak skladova innovatsiinoi kultury dlia innovatsiinoho rozvytku orhanizatsii [Intellectual culture as a component of innovation culture for innovative development of the organization]. *Journal of Economics of Market Relations*, vol. 11, pp. 251-258.
3. Gardner H. Reflections in multiple intelligences: myths and messages. *Phi Delta Kappan*, 1995. pp. 204-207.
4. Zakharchyn H., Kosmyrna Yu. (2018) Intelektualna kultura v systemi upravlinnia znanniamy. [Intellectual culture in the knowledge management system]. *Black Sea Economic Studies*, vol. 27, no. 1, pp. 129-133.

5. Lypovska K. (2017) Intelktualnyi potentsial u konteksti upravlinnia suspilnym rozvytkom: poniattia ta sutnist [Intellectual potentsial in the context of management suspensive development: poniattia ta sutnist]. *Public administration and local self-government*, vol. 4, no. 35, pp. 21-27.

6. Poperechniuk V. (2013) Intelktualizatsiia suchasnoho suspilstva: problemy ta perspektyvy [Intellectualization of modern society: problems and perspectives]. *Information and Law*, vol. 3, no. 9, pp. 83-88.

7. Romanovskyi O., Kvasnyk O., Shapovalova V. and oth. (2017) Oboviazkovi skladovi osobystosti kharyzmatychnoho lidera yak zaporuka yoho uspihku [Mandatory components of a charismatic leader's personal-

ity as a key to his success]. *Leader. Elite. Community*, vol. 1, pp. 60-73.

8. Sytnyk Y. (2017) *Intelktualizatsiia system menedzhmentu pidpriemstv: kontseptsii, systemnyi monitorynh ta modeliuvannia: monohrafiia*. [Intellectualization of enterprise management systems: concept, system monitoring and modeling: monograph]. Lviv : Lviv Polytechnic Publishing House (in Ukrainian).

9. Tseliakova O. (2008) Dukhovnist yak tsilisnyi fenomen: problemy kontseptualizatsii v konteksti sotsialno-filosofskoho piznannia. [Spirituality as a holistic phenomenon: problems of conceptualization in the context of socio-philosophical knowledge]. *Humanitarian Bulletin of ZDIA*, vol. 33, pp. 65-73.